

МАЄВСЬКИЙ
Олександр Олегович –
кандидат історичних наук,
старший науковий співробітник
відділу історії України періоду
Другої світової війни Інституту
історії України НАН України

ЕТНІЧНІ МЕНШИНИ УКРАЇНИ 20–30-Х РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ В РАДЯНСЬКОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ ТА ВІЗУАЛЬНОМУ ПРОСТОРИ

За матеріалами наукового повідомлення на
засіданні Президії НАН України 23 грудня 2020 року

Крізь призму засобів інформаційного впливу розкрито зміст етнонаціональної політики більшовицького керівництва СРСР у 20–30-ті роки ХХ ст. Проаналізовано спрямування політики коренізації, формування національних адміністративно-територіальних утворень, політику у сфері культури та освіти нацменшин та їх ідеологічний супровід засобами візуальної пропаганди. Наголошено, що активізація життя етноменшин в Україні спричинила згорання коренізації та масові репресії проти їх активу.

Ключові слова: Україна, етноменшини, політика коренізації, інформаційний простір, візуальні засоби пропаганди, репресії.

Метою роботи є аналіз повсякдення етнічних спільнот на теренах України крізь призму його відображення в інформаційному та візуальному просторах у контексті політики коренізації. Ця розвідка зосереджена лише на одному сегменті широкої проблеми, різні аспекти якої вже було критично осмислено в дослідженнях О. Рафальського [1], Г. Васильчука [2], О. Калакури [3], І. Ващенко [4], Л. Якубової [5], Г. Єфіменка [6] та інших науковців. Вітчизняні дослідники опрацьовують складні теоретичні та практичні виміри етнополітичної історії, застосовуючи нові методи та підходи для дослідження етнонаціонального розвитку України і формуючи сприятливе підґрунтя для студіювання окремих сегментів інформаційного поля, в якому перебували етнічні меншини на початковій стадії становлення радянського режиму. Однак у візуальному та інформаційному просторі 20–30-х років залишилися так звані «фрагментарні лакуни», які потребують додаткового висвітлення.

Ідеологічний маневр маніпулятивного характеру, до якого вдалася радянська влада, маючи головною мету — мінімізувати спротив репресивному режиму, відобразився в політиці коренізації. Відправною точкою в запровадженні цієї політики стала резолюція XII з'їзду РКП(б), який завершився у Москві 25 квіт-

ня 1923 р. Задля того, аби закріпитися на контрольованих більшовицькою владою територіях, населення яких складається з неросіян, та ослабити напругу між союзними республіками і Кремлем, передбачалося активне залучення місцевого населення до керівних органів. Національні мови отримали ширші права у сфері державного управління, освіти, культури, соціально-економічного та суспільного життя. Певною мірою завдяки політиці коренізації правлячому режиму вдалося взяти під контроль етнонаціональне життя однієї з найбільш етнічно строкатих країн у світі та використати його для вирішення політико-ідеологічних завдань.

Період від становлення радянської влади до старту політики коренізації був доволі напруженим. Багато етнічних і соціальних спільнот зосереджувалися на стратегіях виживання. Адже повсякденними реаліями тих часів стали руїна, хаос в адміністративно-управлінському секторі, екстраординарна криміногенна ситуація, житлова криза, епідемічні хвороби та голод 1921–1922 рр. Поліетнічне українське суспільство на початку 20-х років перебувало в глибокій кризі, причинами якої були свавілля, правовий нігілізм, депортації, єврейські погроми, антирадянські повстання, розкуркулювання, «білий» та «червоний» терор, і все це на тлі соціальних негараздів: безпритульності, пияцтва, проституції, наркоманії, бандитизму.

Упродовж 1920–1923 рр. Всеросійська надзвичайна комісія з боротьби з контрреволюцією і саботажем при РНК РСФРР (ВНК), що трансформувалася в Державне політичне управління, фактично придушила ключові осередки антирадянського руху на теренах УСРР. Було ліквідовано «українське самостійництво», «махновщину» та її прояви, Польську організацію військову, заборонено сіоністський рух. Натомість розпочався процес конструювання нового багатонаціонального інформаційного поля.

1923 року відбулася докорінна зміна адміністративно-територіального поділу: повіти та волості нова влада трансформувала в округи та райони. Ще 1 лютого 1922 р. ВУЦВК ухвалив постанову про адміністративно-територіальну

реформу. Ця реформа мала значні недоліки і, крім іншого, ігнорувала національну структуру регіонів та економічні міжрайонні зв'язки. Упродовж 1923 р. в УСРР відбулося скорочення кількості губерній з 12 до 9. Замість 102 повітів було сформовано 53 округи, з 1989 волостей — 709 районів [7]. Проведена реформа стала причиною спалаху міжнаціональної ворожнечі та поглиблення міжетнічних суперечностей. Нове районування потребувало термінового коригування, на що вказували співробітники Центральної комісії у справах національних меншостей та Центральної адміністративно-територіальної комісії при ВУЦВК. Єдиним виходом із ситуації, що призвела до міжнаціональної напруги та різкого погіршення іміджу радянської влади в очах представників національних меншин, стало створення національних рад та районів. У результаті з'явилося рішення «Про виділення однорідних в національному відношенні адміністративно-територіальних одиниць в місцевостях проживання етнічних меншостей». Розпочався активний процес адміністративного переформатування територіальної належності етнічних меншин на теренах УСРР, динаміку якого можна простежити, порівнявши кількість національних сільрад станом на 1 квітня 1925 р., 1 січня та 1 жовтня 1926 р. [8] (див. табл.).

Динаміка переформатування територіальної належності етнічних меншин на теренах УСРР

Національна сільрада	Кількість національних сільрад*		
	01.04.1925	01.01.1926	01.10.1926
Німецька	98	185	222
Грецька	26	27	28
Болгарська	25	57	—
Єврейська	19	100	—
Польська	15	111	119
Чеська	5	13	—
Білоруська	1	1	12
Російська	—	90	312
Молдавська	—	9	52

* Наведені дані є орієнтовними, кількість національних сільрад постійно змінювалася.

У 1924–1926 рр. було створено 5 німецьких, 2 болгарські, 1 польський райони. У 1931 р. налічувалося 8 російських, 7 німецьких, 3 грецьких, 3 болгарських, 3 єврейських і 1 польський національний район. Однак відстежувати динаміку територіального районування досить складно у зв'язку з його нестабільністю, постійними змінами, перейменуваннями.

Оскільки мова є найбільшим культурним надбанням народу і найпершою етнодиференціюючою ознакою, державна програма передбачала використання мови задля донесення до етнічних спільнот необхідних ідеологічних постулатів. Так, 1 серпня 1923 р. ВУЦВК та РНК УСРР видали постанову «Про заходи із забезпечення рівноправності мов та про допомогу в розвиткові української мови». Відбулася реформа російської абетки, здійснено спробу внесення відповідних змін до української мови, розпочалася реалізація загальносоюзної програми створення алфавітів неписьмених народів, відбувся перехід низки мов на латинську абетку.

Внутрішня політика більшовиків насамперед концентрувалася на регіонах компактного проживання етнічних меншин, які стали своєрідними «кризовими осередками», що вкрай погано піддавалися заходам державного управління, особливо на фоні здійснення антирелігійної кампанії.

Ідеологи-пропагандисти, зіткнувшись з проблемами поліетнічних республік, розуміли, що для формування «нових радянських громадян» в єдиному інформаційному просторі необхідна відповідна освітня система. У 20-ті роки було створено радянську систему шкільної освіти, що ґрунтувалася на 4-річній та 7-річній школі I–II ступенів. У 1925 р. діяло 1256 шкіл для національних меншин, у яких заняття проводилися мовою певної національної меншини, у 1926 р. — 1522 школи, а в 1927 р. — 1540. Серед письменних представників національних меншин найбільшу частку становили німці, євреї, поляки, чехи, вірмени, латиші, білоруси та караїми. Найменш грамотними були албанці та асирійці, критично низький рівень грамотності був у ромів — не більш як

7,8%¹. Кошти, які виділяв уряд на забезпечення діяльності шкіл нацменшин, не покривали навіть 40% потреб. Одне з найбільших асигнувань становило 1 млн 120 тис. крб². Однак труднощі полягали не лише у недостатньому фінансуванні. Гостро стояла проблема з учительськими кадрами, підготовкою та перепідготовкою вчителів, забезпеченням навчальними посібниками. Перехід на початкову освіту для німців, болгар і поляків узагалі мав регресивний характер, оскільки ці нацменшини мали мережу середніх навчальних закладів, а радянська влада регламентувала існування початкової школи і лише на 8% задовольняла потреби семирічної освіти [9]. З іншого боку, самі представники нацменшин по-різному відреагували на формування шкіл, у яких навчання відбувалося національною мовою. В окремих випадках реакція була різко негативною і представники меншини воліли не виявляти свою належність до певної національності. До прикладу, євреї, переживши погроми та прояви антисемітизму, усіляко намагалися влаштувати своїх дітей до україномовних чи російськомовних шкіл, а більшість греків, болгар та наймалочисельніші етноменшини вважали, що навчання національними мовами обмежить перспективи і взагалі позбавить можливості розвитку поза межами невеликої національної спільноти [10].

На початку 30-х років уже було створено 24 індустріальні технікуми, 27 сільськогосподарських технікумів та 9 педтехнікумів, навчання в яких здійснювалося національними мовами. Функціонував польський інститут народної освіти, 5 єврейських відділень у вищих навчальних закладах і німецьке відділення при Одеському інституті народної освіти [11].

Партійне керівництво приділяло значну увагу розширенню мережі культурно-освітніх закладів, які вважалися ідеологічними форпостами та сприяли радянзації населення національних районів. На балансі державного бюджету перебували сільбуди та хати-читальні, з місцевого бюджету утримувалися пункти лік-

¹ ЦДАВО України. Ф. 413, опис 1, справа 452, аркуш 42.

² ЦДАВО України. Ф. 413, опис 1, справа 335, аркуш 17.

відації неписьменності і школи малописьменних. Станом на 1925 р. функціонувало 9 клубів, 50 сільбудів, 60 бібліотек, 122 «червоних кутків», 252 хати-читальні, 289 лікнепів (пунктів ліквідації неписьменності). Вже за рік кількість клубів збільшилася на 76, сільбудів — на 100, бібліотек — на 153, хат-читалень — на 189, червоних кутків — на 113, лікнепів — на 641³.

Формуючи нову систему цінностей та світоглядних орієнтирів, влада вдалася до конструювання інформаційного простору шляхом візуалізації та донесення нових меседжів за допомогою театралізованих дійств. Більшовицький уряд активно долучився до формування національних театрів навіть серед тих етнічних спільнот, у яких цей жанр був відсутній. Ідеологи розглядали національний театр як унікальний інструмент конструювання взаємодій, ідей та відчуттів, що має потужний вплив на психологію взаємовідносин, домашнє повсякдення та побутове дозвілля. Наркомос у 1927 р. ініціював створення пересувної болгарської трупи, у 1934 р. було засновано Одеський болгарський колгоспний театр ім. Г. Димитрова. Активізували роботу єврейського, російського, німецького, грецького та польського театру. У 1925 р. було відкрито єврейський державний театр у Харкові, наступного року — польську драмстудію в Києві.

Найбільший вплив на масову свідомість мав кінематограф. Всеукраїнське фотокіноуправління (ВУФКУ) від 1922 до 1930 р. випустило понад 140 ігрових фільмів, кілька сотень неігрових стрічок та журналів кінохроніки, десятки анімаційних мультиплікатів. У 1926 р. вийшла на екрани картина режисера Г. Тасіна «Алім» про визвольну боротьбу кримських татар, знята на Ялтинській кінофабриці.

Нацменівський сектор ВУФКУ, хоча й був незначним, проте активно розвивався, причому магістральним вектором стала єврейська тематика. 4 січня 1927 р. відбулася прем'єра фільму режисера Г. Гричера-Черікова «Мандрівні зорі», 1925 р. завершилися зйомки фільму з робочою назвою «Менахем-

Мендл», відомого під назвою «Єврейське щастя», режисера О. Грановського, у 1928 р. вийшли фільми «Земля кличе» («Донька рабина») режисера В. Балюзєка та «Крізь сльози» режисера Г. Гричера-Черікова тощо (рис. 1). Україна стала лідером радянського кіновиробництва. Кіноорганізації РСФРР, до яких належали Держкіно, Радзахкіно, Міжробпом-Русь, Пролеткіно, також поставляли свої роботи для трансляції в кінотеатрах, які в той час демонстрували картини в так званому «пакетному» форматі, коли за один сеанс показували кілька стрічок: фільм, кіноп'єсу, кінохроніку. Після того, як з метою монополізації кінопрокату було створено Радкіно, почалося протистояння на ідеологічному ґрунті, ускладнене невирішеним питанням про економічно-господарський механізм зв'язків з ВУФКУ, що, зрештою, призвело до централізації, яка пригнічувала творчі пошуки і чітко регламентувала тематику кінопродукції [12].

Регулярне радіомовлення, яке розвивалося в СРСР з 1924 р., мало на початковому етапі відносну свободу у зв'язку з тим, що технічні можливості мовлення були недосконалими і трансляції відбувалися у прямому ефірі. Мережа радіоточок в УРСР була незначною, концентрувалася переважно у великих містах і ретранслювала передовсім програми московських радіопередавачів. Однак і в цих умовах радіо стало ще одним засобом етнополітичної інженерії більшовицького керівництва країни.

Одним з найпотужніших інструментів ідеологічного впливу вважалися періодичні видання, що прирівнювалися до «зброї на культурному фронті». Газети і журнали завдяки своїй періодичності інтегрували та за допомогою ілюстративних матеріалів конструювали необхідне для центральної влади інформаційне поле. Кожна етнічна спільнота продукувала власні інформаційні органи, однак видання та зміст газет і журналів перебували під пильним контролем партійних та державних органів влади. На засіданні комісії з агітації та пропаганди при ЦК КП(б)У 29 серпня 1921 р. було ухвалено рішення про заснування додаткових друкованих видань нацменшин.

³ ЦДАВО України. Ф. 413, опис 1, справа 249, аркуш 85.

Рис. 1. Постери до фільмів

Видавнича справа відігравала провідну роль у політиці коренізації неросійських народів, а національна друкована продукція мала стати ідеологічною зброєю в агітаційно-пропагандистській роботі більшовиків. Окреслюючи роль і завдання політичної періодики, радянські ідеологи послуговувалися визначеннями В. Леніна: «Газета — не тільки колективний пропагандист і колективний агітатор, а також і колективний організатор», та Й. Сталіна, який зазначав, що «преса — найгостріша та найсильніша зброя партії» [13]. Отже, на друковані ЗМІ покладалася головна відповідальність щодо стандартизації та моделювання стереотипів образу нової радянської людини.

У 1924 р. при Президії ЦВК СРСР було створено «Центральне видавництво народів СРСР» (Центрвидав). Основним його завданням було «забезпечити книгою, газетою, журналом ті народи СРСР, що не спроможні були самі впоратися з цією роботою». Видавництво налагодило випуск книг кільканадцятьма мовами. З часом «Центрвидав» переніс частину своєї видавничої роботи на місце. В Україні випуском літератури для національних меншин займалася Всеукраїнська філія Центрального видавництва народів СРСР при ВЦВК, створена у 1926 р. і покликана задовольняти потреби національних меншин України у газетній, журнальній та книжковій продукції.

Рис. 2. Приклади газетної періодики, виданої мовами національних меншин: польською, німецькою, їдиш

Рис. 3. Приклади газетної періодики, виданої мовами національних меншин: молдавською, грецькою, татарською, болгарською

Видавнича продукція цієї установи виходила переважно російською, польською, німецькою, болгарською, єврейською, а невелика частина також грецькою та чеською мовами (рис. 2, 3). Створивши інформаційну монополію, держава зосередила основні сили на справі формування нової масової свідомості. Спершу фінансування преси здійснювалося з резервного фонду РНК УСРР, а вже з 1926 р. було переведено

на утримання за рахунок державного бюджету. У 1926–1927 рр. з бюджету було виділено 252 тис. крб, що сприяло збільшенню тиражів.

У 20–30-х роках видавалася польськомовна періодика: «Більшовицька зміна», «Більшовик Олевщини», «Будь наготові», «Червоний прапор», «Держинець», «До світла», «Радянський голос», «Голос комсомольця», «Голос молоді», «Голос металурга», «Колгоспник

прикордоння», «Колективіст Ємільчинщини», «Прикордонний комунар», «Виробнича змичка», «Радянська Мархлевщина», «Соціалістичний наступ», «За більшовицький колгосп», «За більшовицькі колгоспи», «За більшовицькі темпи», «За соціалістичне село», «Прикордонна правда», «Більшовицька правда», «Серп», «Соціалістичне Полісся», «Слово солдата», «Шлях Жовтня», «Надзбручанський ударник», «Ударник полів», «Соціалістичний наступ», «Більшовицький наступ», «Прапор соціалізму», «Радянська Волинь».

Німецькою мовою виходили газети «Німецький колективіст», «За більшовицький колектив», «Спартак», «За більшовицькі темпи», «Молот та плуг», «Молодіжна сторінка», «Юнгштурм», «Колективне будівництво», «Колективне господарство», «Комсомольсько-молоднеча сторінка», «Комсомольська сторінка», «Ленінський шлях», «Літературна сторінка», «Нове село», «Червоний перець», «Червона зірка», «Сходи», «Голос колективіста», «Соціалістична перебудова», «Соціалістичний наступ», «Штурм вугілля», «Ударник МТС», «Труба», «Правда».

Для єврейської спільноти призначалися такі видання, як «Робітник», «Тиждень», «Будь наготові», «Єврейський селянин», «Колгоспна правда», «Колгоспна зоря», «Комуністичний прапор», «Кременчуцький робітник», «Одеський робітник», «Пролетарський прапор», «Пролетарська правда», «Червона зірка», «Соціалістичне село», «Сталіндорфська правда», «За суцільну колективізацію», «Зірка», «Молода гвардія».

Татарською мовою друкувалися «Прапор Леніна», «Робітник Донбасу», «Кадіївський пролетар», «За вугілля», «Ударник вугілля», «Пролетар», «Ударник», «Прапор ударника»; болгарською — «Колективіст», «Колективне поле», «Колгоспна правда», «Комунар», «Радянське село», «Серп і молот»; молдавською — «Червоний орач» та «Більшовицька перемога»; грецькою — «Колективіст».

Однак цей національний «ренесанс» тривав недовго. Наприкінці 30-х років майже 90% періодичних видань мовами нацменшин було ліквідовано.

Якщо порівняти кількісні показники тематичних публікацій у республіканській пресі мовою нацменшин, можна спостерігати таку картину: до 1933 р. 24% всіх публікацій припадало саме на «національну політику», однак у 1933–1939 р., враховуючи фактор ліквідації багатьох періодичних видань, частка матеріалів з проблем національної політики не перевищувала 2% (рис. 4).

Листівки, плакати, періодичні видання, книги, журнали, що формували інформаційний простір усередині етнічної спільноти і ретранслювали інформаційні меседжі назовні, були насамперед радянськими, а вже потім представляли етнічну спільноту. У 20–30-ті роки виходило багато оригінальних творів, з'являлися цілі серії книжкових та плакатних видань.

Центрвидав випускав німецькою мовою 112 одиниць видань загальним обсягом 286 аркушів і тиражем 817 тис. примірників, єврейською — 104 назви тиражем 403,5 тис., болгарською — 63 назви тиражем 170,5 тис., російською — 21 назву тиражем 461,5 тис., чеською — 1 назву тиражем 1,5 тис. [14].

В інформаційному просторі 20–30-х років, крім друкованих видань, які не завжди містили ілюстративний компонент, активно еволюціонував плакат, у розвиток якого чи не найбільший внесок зробили представники етнічних меншин. Саме плакатний формат та фотографія є найбільш репрезентативними візуальними джерелами для повсякденного життя етнічних спільнот, які проживали на території УСРР у цей період. Політичний плакат був саме тим жанром, який уможлилював миттєву реакцію на суспільно-політичні події. Художники, які працювали в жанрі плакату, формували ті візуальні моделі і форми, які насамперед відповідали доктринальним засадам партії, однак дослідники зазначають, що мотивація художників була різною. Так, митець А. Страхов зазначав, що «перед художником відкрилися нові неосяжні обрії і масштаби, які дали йому можливість повною мірою виявити свою художню ініціативу... і засобами більшовицької агітації й пропаганди вплинути на розум і емоції революційного пролетаріату

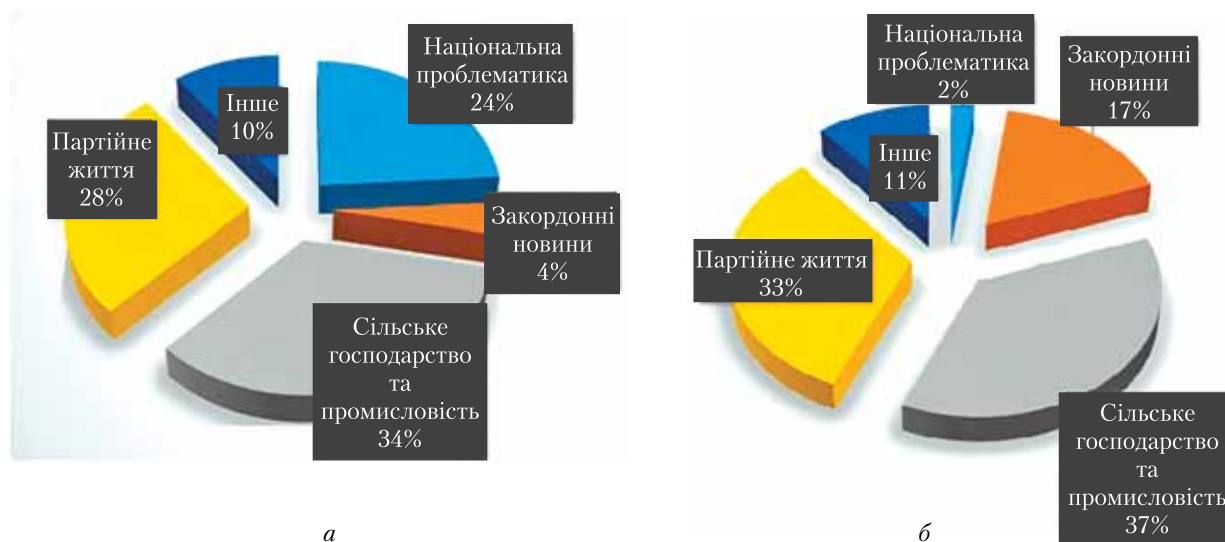

Рис. 4. Розподіл тематики публікацій у пресі: а – в період з 1920 по 1933 р.; б – у період з 1933 по 1939 р.

й селянства» [15]. Насправді більшість авторів ідеологізованої креолізованої продукції керувалися суто прагматичними мотивами: стале політичне замовлення на твори такого змісту давало змогу непогано заробляти.

На 20–30-ті роки припадає майже 42% плакатної продукції, випущеної мовами національних меншин. Після того, як у жовтні 1924 р. Центральна комісія національних меншин видала циркуляр про клубну роботу, де серед основних положень містився пункт про необхідність «декорувати клуб написами, гаслами, плакатами мовою нацменшин», активізувалася робота художників-плакатистів, зріс попит на відповідні візуальні образи.

Так, за перший квартал 1925 р. в УСРР було випущено плакатів з підтекстівками мовами нацменшин: 980 тис. – російською; 640 тис. – польською; 725 тис. – їдиш; 172 тис. – німецькою; 64 тис. – болгарською.

В умовах цензури більша частина мистецької продукції осідала у формі ескізів, замальовок та готових трафаретних робіт в авторських архівах. У 1941 р. перед нацистськими батальйонами пропаганди постала проблема належного забезпечення окупованих територій візуальними агітаційно-пропагандистськими матеріалами. Було вирішено залучити

до цієї роботи місцевих художників-плакатистів. Саме тоді готові плакатні роботи, створені художниками для радянської влади у 20–30-х роках, іноді навіть не зазнавши суттєвих змін чи доповнень, стали на службу нацистській пропаганді. Переважно ними була заповнена ніша соціального плакату, який стосувався відновлення доріг, збору врожаїв, праці на землі. З допомогою плакатів окупаційна адміністрація намагалася мобілізувати місцеве населення на виконання сільськогосподарських «контингентів» та інших видів робіт.

Викладене вище дає підстави для таких висновків та узагальнень. Конструювання нового радянського суспільства, яке здійснювалося в рамках диктатури пролетаріату, віддзеркалювало погляди ініціаторів і промоутерів соціалістичного проекту в етнопатристичній сфері. У них синтезувалися дві суперечливі тенденції: а) проголошення демократичних засад національної політики, що супроводжувалося прийняттям законодавчих та нормативно-правових актів, зокрема конституції; б) реалізація курсу на формування субординаційної ієрархії, в якій пріоритет закріплювався за титульними націями союзних республік, а розвиток національних меншин регулювався спеціальними політичними рішеннями центру.

Насправді навіть титульні нації, крім російської, не мали реального суверенітету, попри те, що існували квазідержави у формі союзних республік. Та й питання, що стосувалися етноменшин у межах республік, завжди перебували в компетенції союзного центру.

Прагнучи убезпечити себе від етнічних конфліктів та нівелювати підгрунття для поширення націоналізму різних етнічних спільнот, Кремль вдався до показових, демонстративних «поступок». Політика «коренізації» та «українізації» мала на меті показати не тільки всередині країни, а й світовій громадськості, що в СРСР створюються всі необхідні умови для гармонізації міжнаціональних відносин, вирівнювання соціального, економічного, культурного становища всіх народів. Однак у реальності такі кроки виявилися закамфльованим маневром. Коли в республіках, зокрема і в Україні, національно-патріотичні сили під час «коренізації» продемонстрували свою політичну і культурну креативність, влада зробила різкий поворот назад і винищила найкращих представників національного активу під час Голодомору та «Великого терору» 30-х років. Згортання «коренізації» та «українізації» розкрило сутність намірів більшовицької верхівки у справі творення нової, наднаціональної спільноти — радянського народу.

Одним з основних засобів втілення в життя настанов партійного центру і особисто Й. Сталіна у сфері національної політики стало широке застосування агітації та пропаганди. Більшовицький режим взагалі вважав ідеологічний апарат найефективнішим інструментом мобілізації громадян і маніпуляцій суспільною думкою. Монопольне володіння засобами ін-

формації та безроздільне панування в інформаційному просторі робило досягнення будь-якої мети, яку ставило керівництво держави, лише справою часу. У випадку з «реверансами» в бік етноменшин застосовувалися добре апробовані методи та алгоритми. Значну роль при цьому відводили друкованій продукції.

Добре володіючи технологіями впливу на масову свідомість, ідеологічні служби вправно виконували політичне замовлення. Засобами візуальної пропаганди, які в умовах обмеженого доступу до джерел інформації були особливо популярними серед населення, досягалися результати, яких в інший спосіб домогтися було неможливо. Фотознімок, малюнок, політичний плакат чи побутова карикатура опосередковували зв'язок між трансляторами і реципієнтами в такій формі, яка найбільш адекватно відповідала завданням центру. Мова візуального ідеологічного продукту — яскравого, лаконічного, простого для сприйняття — виявилася оптимальним засобом моделювання відповідного «установкам згори» морально-психологічного стану населення.

Заснування низки видань (періодичних і неперіодичних) мовами національних меншин істотно збільшило шанси на «порозуміння» правлячої верхівки з впливовими і соціально мобільними та політично активними етнонаціональними спільнотами: поляками, євреями, німцями та ін. При цьому влада пильно контролювала межі маневру, тримаючи етноменшини на «короткому повідку». Режим завдяки суворій цензурі систематично відстежував ситуацію і жорстко реагував, як тільки відчував справжні чи уявні загрози для процесу власної легітимації.

REFERENCES

[СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ]

1. Rafalskyi O.O. *Natsionalni menshyny Ukrainy u XX stolitti: Istoriohrafichnyi narys*. Kyiv, 2000. (in Ukrainian). [Рафальський О. *Національні меншини України у XX столітті: історіографічний нарис*. Київ: Поліс, 2000.]
2. Vasylychuk H.M. *Radianska Ukraina 20–30-kh rr. XX st.: suchasnyi istoriohrafichnyi dyskurs*. Zaporizhzhia, 2008. (in Ukrainian). [Васильчук Г.М. *Радянська Україна 20–30-х рр. XX ст.: сучасний історіографічний дискурс*. Запоріжжя: Запоріж. нац. ун-т, 2008.]
3. Kalakura O. *Poliaky v etnopolitychnykh protsesakh na zemliakh Ukrainy u XX stolitti*. Kyiv, 2007. (in Ukrainian). [Калакура О. *Поляки в етнополітичних процесах на землях України у XX столітті*. Київ: Знання України, 2007.]

4. Vashchenko I.M. «Radianska Markhlevshchyna» yak istorychnyi fenomen: polskyi natsionalnyi raion URSR 1925–1935 rr. v istoriohrafii. *Istoriia Ukrainy: malovidomi imena, podii, fakty (History of Ukraine. Little-known names, events, facts)*. 2005. **30**: 202–215. (in Ukrainian).
[Вашченко І.М. «Радянська Мархлевщина» як історичний феномен: польський національний район УРСР 1925–1935 рр. в історіографії. *Історія України: маловідомі імена, події, факти*. 2005. Вип. 30. С. 202–215.]
5. Yakubova L. *Etnichni menshyny USRR u 20-ti – pershii polovyni 30-kh rokiiv XX st.: Istoriografia ta dzhherela doslidzhennia*. Kyiv, 2006. (in Ukrainian).
[Якубова Л. *Етнічні меншини УСРР у 20-ті – першій половині 30-х років ХХ ст.: історіографія та джерела дослідження*. Київ: Ін-т історії України НАНУ, 2006.]
6. Yefymenko H. *Natsionalno-kulturna polityka VKP(b) shchodo radianskoi Ukrainy (1932–1938)*. Kyiv, 2001 (in Ukrainian).
[Єфименко Г. *Національно-культурна політика ВКП(б) щодо радянської України (1932–1938)*. Київ: Ін-т історії України НАНУ, 2001.]
7. Butsenko A. *K voprosu rajonirovaniia Ukrainy*. Kharkov, 1925. (in Russian).
[Буценко А. *К вопросу районирования Украины*. Харьков, 1925.]
8. Butsenko A.I. (ed.) *Problema rajonirovaniia na Ukraine*. Kharkov, 1926. (in Russian).
[Проблема районирования на Украине. Под ред. А.И. Буценко, Харьков: ЦАТК при ВУЦИКе, 1926.]
9. Mazur V.M. *Osoblyvosti sotsialno-ekonomichnoho ta kulturno-osvitnoho rozvytku natsionalnykh menshyn v Ukraini (1920–1929): poriznialnyi analiz*. Vinnytsia, 1999. (in Ukrainian).
[Мазур В. М. *Особенности социально-экономического та культурно-освітнього розвитку національних меншин в Україні (1920–1929): порівняльний аналіз*. Вінниця: ДОВ Вінниця, 1999.]
10. Kononchuk I.M. *Kulturno-osvitnii rozvytok etnonatsionalnykh menshyn v Ukraini u 20–30-ti rr. XX st. Research Notes. Nizhyn Mykola Gogol State University*. 2014. (5): 156–161. (in Ukrainian).
[Конончук І. М. Культурно-освітній розвиток етнонаціональних меншин в Україні у 20–30-ті рр. ХХ ст. *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя*. 2014. № 5. С. 156–161.]
11. Glinkij A. *Natsionalnye menshinstva na Ukraine*. Kharkov, 1931. (in Russian).
[Глинский А. *Национальные меньшинства на Украине*. Харьков: Центриздат, 1931.]
12. Prymachenko Ya.L. *Ukrainske kino 1920-kh rokiiv u poshukakh vlasnykh tem ta smysliv. Ukraina moderna*. 2017. (in Ukrainian).
[Примаченко Я.Л. *Українське кіно 1920-х років у пошуках власних тем та смислів. Україна модерна: міжнародний інтелектуальний часопис*. 2017.]
13. Stalin I.V. *Sochinenia*. V. 9. Moskow, 1948. (in Russian).
[Сталин И.В. *Сочинения*. Т. 9. Москва: ОГИЗ, 1948.]
14. Andriichuk M.T. *Organization of national minorities publishing industry in Soviet Ukraine (20's – early 30's of XX century). Technology and Technique of Typography (Tekhnolohiia i tekhnika drukarstva)*. 2014. (3): 120-133. (in Ukrainian). DOI: [https://doi.org/10.20535/2077-7264.3\(45\).2014.36485](https://doi.org/10.20535/2077-7264.3(45).2014.36485)
[Андрійчук М.Т. Організація видавничої справи національних меншин у підрадянській Україні (20-ті – початок 30-х рр. ХХ ст.). *Технологія і техніка друкарства*. 2014. Вип. 3. С. 120–133.]
15. Tykhoniuk O.V. *Adolf Strakhov: mytets yak znariaddia ideolohii. Upakovka*. 2014. (4): 72-75. (in Ukrainian).
[Тихонюк О.В. Адольф Страхов: митець як знаряддя ідеології. *Упаковка*. 2014. № 4. С. 72–75.]

Oleksandr O. Maievskiy

Institute of History of Ukraine of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9926-3270>

ETHNIC MINORITIES OF UKRAINE IN THE 20S-30S OF THE XX CENTURY IN THE SOVIET INFORMATION AND VISUAL SPACE

According to the scientific report at the meeting of the Presidium of the NAS of Ukraine, December 23, 2020

Through the prism of the media, the content of the ethno-national policy of the Bolshevik leadership of the USSR in the 1920s and 1930s is revealed. The direction of the policy of indigenization, the formation of national administrative-territorial entities, policy in the field of culture and education of national minorities and their ideological support by means of visual propaganda are covered. It's noted that the intensification of the activities of ethnic minorities in Ukraine has led to the curtailment of indigenization and mass repression against their activists.

Keywords: Ukraine, ethnic minorities, policy of indigenization, information space, visual means of propaganda, repressions.